

«ЛЮБОВ» У ФІЛОСОФІЇ ОЛЕСЯ БЕРДНИКА

Статтю присвячено розкриттю сутності поняття «любові» у творчості визначного українського письменника і філософа Олесь Бердника. У романі-феєрії Олесь Бердника «Зоряний Корсар» тема «любові» проявилася найбільш повно. На сторінках роману відповідь на вічне питання шукають козаки Запорізької Січі XVI ст., допитливі і бунтівні уми XIX і XX ст., наші сучасники, і зорепоходці кінця XXI ст., що летять до далеких зірок на галактичному крейсері «Любов». І не випадково, що саме «Любов», найсвітліше, щире і божественне почуття, не тільки підтримує їх у Дорозі, але і перетворює і воскрешає для Нового Життя в Новому Світі. Олесь Бердник – видатний духовний вчитель нашого часу, що створив власний етичний світ, побудований на принципах «любові», які необхідні в наш складний і трагічний час.

Ключові слова: любов; Олесь Бердник; філософія; етика; гуманізм.

Постановка проблеми. Любов – одна з фундаментальних властивостей людського існування. На думку багатьох мислителів – це феномен, в якому виявляється боголюдська сутність особистості. Вона є найважливішою складовою людського духу. Складність і важливість любові обумовлені тим, що в ній зливаються в одне ціле фізичне і духовне, індивідуальне і соціальне, особисте та загальнолюдське. Поняття «любов» є одним із ключових у філософських пошуках минулого і сучасного.

В Україні філософія любові має свої специфічні національні риси. Сформований протягом століть етнічний емоційний психотип українця, в якому значну роль відіграє почуттєвість, перевага надається духовності над тілесністю, визначає й переживання любові. Тому в центрі уваги дослідників української любові завжди було серце.

Аналіз досліджень і публікацій. Г. Сковорода – перший, хто обґрунтував «філософію серця». В людині є «два серця»: «ангельське і диявольське», вони «в кожній людини ведуть вічну боротьбу» [18, с. 439]. П. Юркевич продовжив дослідження в цій галузі. Серце є центром усіх пізнавальних дій душі: «Світ як система явищ, сповнених краси й знаменності, існує й відкривається передовсім для глибин серця й звідси вже для розуміючого мислення» [20, с. 89]. Першість серця незаперечна, почуття переважають над логічними роздумами [1, с. 77–78]. Дослідження духу «філософія серця» вказує наявність невидимого, але реального світу, який у Г. Сковороди подається як духовний, а не тонко-матеріальний, такий, що не може бути сприйнятий за допомогою зовнішніх відчуттів. П. Юркевич теж відзначає обмеженість раціонального, але зосереджується на дослідженні не психічного, а духовного [2, с. 17–24].

У працях Г. Сковороди та П. Юркевича сформульовані ідеї філософії серця, яка є «основним традиційним напрямом української філософії, який відоб-

ражає специфіку ментальності, виявляючись у кардіоцентризмі, пов'язуючи ентузіастичні настанови з чуттєвою сферою, з прагненням охопити в обмеженому безмежне, у відносному – абсолютне» [13, с. 534].

Мета статті – увести до філософського дискурсу проблему осмислення категорії «любові» у творчості визначного українського письменника і філософа Олесь Бердника.

Виклад основного матеріалу. Олесь Бердник вважав, що саме серце відкриє дорогу людині в безмежжя, лише імпульси серця, які здатні проникати крізь скелі, линути в просторі без будь-яких матеріальних перепон, дадуть людству змогу долучитися священної істини, яку неможливо пізнати лише розумом.

Як стверджує Т. Метельова: «Українська філософія від Климента Смолятича, Івана Вишенського, Феофана Прокоповича й до сьогоденних мислителів відверто чи приховано стверджує: серце – це місток від людини до Всесвіту, ворота в трансцендентність» [15]. У цьому сенсі ідеї, закладені в творах Олесь Бердника, є квінтесенцією філософських пошуків українського народу.

Почуття любові виявляється у найрізноманітніших людських проявах. Любов є однією із найголовніших етичних цінностей. Розкриттю її сутності у творчості визначного українського письменника і філософа Олесь Бердника і присвячена наша стаття.

Олесь Бердник (справжнє ім'я – Олександр Павлович Бердник) народився 27 листопада 1926 р. (офіційно – 25 грудня 1927 р.) в с. Вавилове Херсонської області (сучасний Снігурівський район на Миколаївщині) в родині коваля. У 1930 р. родина переїхала до Києва, через два роки – до Бориспільського району, де майбутньому письменнику випало перенести голодомор. Восьмирічну школу закінчив у Кагарлицькому районі. Там же пережив німецько-фашистську окупацію. 16-річним підлітком пішов на фронт, де був поранений.

У 1945–1949 рр. навчався у Київській драматичній студії при театрі імені І. Франка. Після закінчення почав працювати у театрах України. Здавалося б, шлях відкривався, хоча і нелегкий, але більш-менш визначений. Однак, усе те обірвалося у 1949 р. На відкритих партійних зборах, що проходили у театрі імені І. Франка, Олесь Бердник з юначим запалом виступив із критикою репресивної, щодо мистецтва, політики першого секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича. Дирекція театру трактувала цей виступ як антипартійний і направила до МДБ відповідне звернення.

24 жовтня 1949 р. Олесь Бердника, на той час відповідального секретаря газети в м. Галичі, було заарештовано за звинуваченням у «зраді Батьківщини», а у 1950 р. засуджено за ст. 54-10 КК УРСР до десяти років позбавлення волі. Покарання відбував у Печорському, Воркутинському та Карагандинському таборах. У 1953-му намагався втекти, але був впійманий, знову засуджений ще на десять років і перебував у в'язниці закритого типу.

Звільнившись після смерті Й. Сталіна у 1955 р., Олесь Бердник вирішив спробувати писати сатиру на режим у формі науково-фантастичних творів. Так народився тоді фантаст-опозиціонер і самотній мислитель-філософ. І ніби надолужуючи згаяне, він видавав одну книжку за іншою: «Поза часом і простором» (1956), «Привид іде по Землі» (1959), «Стріла часу» (1960), «Серце Всесвіту» (1962), «Діти Безмежжя» (1964), «Подвиг Вайвасвати» (1967), «Покривало Ізиди» (1969), «Зоряний Корсар» (1971) [12, с. 186].

У своїх літературних героях Олесь Бердник уособлює постійний двобій вічних категорій «Добра» і «Зла», «Благородства» і «Підступу», «Любові» та «Ненависті». Його твори, піднімаючись до притчових узагальнень, утверджують перемогу «Світла» над «Темрявою».

У романі-феєрії Олесь Бердника «Зоряний Корсар» тема «любові» проявилася найбільш повно. Сюжет «Зоряного Корсара» збудований незвично. З одного боку він, начебто, нескладний, цілком зрозумілий і доступний для сприйняття. Але, якщо уважно вчитатися в текст роману, то в ньому знайдеться безліч взаємопов'язаних смислових рівнів, що утворюють складний калейдоскоп, що складається з дій, образів, ідей і осяянь. По суті, ми маємо справу з чудовим зразком «магічного реалізму». Час, простір і розсип світів у «Зоряному Корсарі» стають грандіозною космічною ареною, на якій герої роману ведуть відчайдушну суперечку з неблаганним фатумом і шукають відповідь на одвічне питання: «Хто я? Навіщо я прийшов у цей світ? Хто його створив?». Вони мучаться у безвиході замкнутого буття і тому запитують: «Чому ж так одчайдушно кричала дитина, входячи в світ, де насмішковано завивали херсонські степові вітри і над мерзлою землею зривалася хуга? Може, моя суть зблудила, що не треба зупинити політ серед зірок і туманностей?! Пізно! Невблаганно мурувалася в'язниця з кісток, м'язів, крові й найтонших нейронів. Будівник життя поспішав полонити мандрівника безміру, дитину незримості. Сповнена теплого молока грудь заткнула волаючий рот. Усе, ланцюг конечності замкнувся! Ти вже не володар космічних просторів, а безпомічне

дитя Землі ...» [6]. І саме тому герої Олесь Бердника прагнуть розірвати ненависний «фатум» і стати Зірковими Журавлями – Птахами Свободи [10].

На сторінках роману відповідь на вічне питання шукають козаки Запорізької Січі XVI ст., допитливі і бунтівні уми XIX і XX ст., наші сучасники, і зорепоходці кінця XXI ст., що летять до далеких зірок на галактичному крейсері «Любов». І не випадково, що саме «Любов», найсвітліше, щире і божественне почуття, не тільки підтримує їх у Дорозі, але і перетворює і воскрешає для Нового Життя в Новому Світі [10].

Любов відноситься до космічної філософії. З погляду П. Т. де Шардена, «всеосяжна, космічна любов не тільки психологічно можлива, вона єдино повний і кінцевий спосіб, яким ми можемо любити». Космічне почуття єдності із Всесвіту проявляється перед особою краси, при спогляданні природи, у музиці. Почуття загальної любові, на думку багатьох філософів, – це прагнення до єднання, властиве як живій, так і неживій природі [11].

Поняття любові багатозначне. Це любов до Бога, Батьківщини, ідеї, людини, справи (професії), народу, батьківська любов до дітей, дитяча любов до батьків, кохання між чоловіком і жінкою – тобто любов має найрізноманітніші форми і способи виявлення. Специфічний зміст любові складають вибірковість, самовідданість, духовна близькість і висока емоційно-духовна напруга, ідеалізація предмету любові, здатність до загостреного сприйняття навколишнього світу [14].

«Зоряним Корсаром» завершився плідний період між двома арештами: на порозі стояв 1972-й – рік масових арештів української інтелігенції. Олесь Бердника звинуватили в пропаганді містики та ідеалізму. У травні 1973 р. його виключили зі Спілки письменників України, членом якої він був з 1957 р., заборонили публічні виступи, друк творів, а вже опубліковані вилучали з державних бібліотек. Проте, духовну блокаду письменника офіціозом компенсувала посилена діяльність підпільного «самвидаву» та публікації за кордоном. Зарубіжні видавництва оприлюднили два десятки книг фантаста. Їх перекладали англійською, французькою, німецькою, російською, польською, японською, угорською, болгарською, естонською, киргизською та іншими мовами. А з українських видань слід відзначити памфлет «Пора звести блакитний храм!» (Київ-Нью-Йорк, 1989), збірку статей «Терновий вінець України» (Лондон, 1985), «Апостол безсмертя», «Свята України», «Україна січі вогняної», «Прометей», «Золоті ворота», «Кажу Вам». Загальну кількість видань Олесь Бердника встановити зараз неможливо, оскільки «самвидав», ясна річ, не рекламував своєї діяльності, а зарубіжні видавництва зазвичай навіть не повідомляли автору про факт публікації [17, с. 82–85].

Попри всі негаразди, високий дух Олесь Бердника не спиняв свого високого злету. У 1974 р. письменник проголосив ідею Святої України, ідею Духовних Націй, створив проект «Альтернативної Еволюції», який було надіслано до ООН і зареєстровано там як робочий документ. Пізніше, ідеї «Альтернативної

Еволюції», а саме – формування нового світу на основі етичних цінностей: радості і любові, почали інкримінуватися комуністичним режимом як «особливо небезпечний державний злочин» і «заклик до повалення існуючого ладу».

Черговий раз Олесь Бердника заарештували 6 березня 1979 р., а вже 17–21 грудня 1979 р. він був засуджений Київським обласним судом на виїзному засіданні в м. Кагарлик за ст. 62 ч. 2 КК УРСР і ст. 70 ч. 2 КК РРФСР до 6-ти років позбавлення волі в таборах суворого режиму та 3-х років заслання. Помилуваний на підставі Указу ПВР УРСР від 14 березня 1984 р. [4].

Опинившись на волі, Олесь Бердник спромігся на черговий інтенсивний творчий спалах. Вийшли його нові книги: «Хто ти?» (1987), «Вогнесміх» (1988), «Вогняний вершник» (1989), «Чаша Амріти» (1989), «Пітьма вогнища не розпалює» (1993), «Тайна Христа» (1996), «Пісня надземна» (1996), «Камертон Дажбога» (1996), безліч статей, а також програмних маніфестів [17, с. 83–84].

У 1987 р. Олесь Бердник заснував громадську організацію «Ноосферний фронт «Зоряний ключ», мета якої – «збереження духовних цінностей народів і племен, набутих у віках тяжкої космоісторії, які безповоротно втрачаються і девальвуються в круговерті псевдоцивілізації». 16 грудня 1989 р. був обраний провідником гуманістичного об'єднання «Українська Духовна Республіка» – товариства українців світу за відродження [7, с. 59]. Починаючи з 1990 до 1997 рр. щоліта, відбувалися Собори Української Духовної Республіки, був розроблений її статут (конституція), діяла рада УДР, виходила її газета (літопис) «Згода».

Олесь Бердник наголошував на тому, що весь світ наближається до титанічного випробування, Космічного іспиту, зустрічі з Сином Божим. – Христом. Відтак, до неї слід належним чином готуватися. Це має бути пробудження людства і його духовна трансформація. Олесь Бердник звертав увагу безпосередньо до людини та її глибинних релігійних переживань. Його ідеал – християнство Нового Завіту. «Конфесії не володіють виключним правом бути посередниками між Богом і людьми. Царство Боже – всередині нас. Так Сказано Сином Людським. Тому й Бог – всередині нас. І піднімаючись на духовне повстання, ми виконуємо Його Волю, а отже – свою волю, бо поза Божим буттям людини нема» [5]. Якнайкраще покликана сприяти таким змінам Українська Духовна Республіка. Очищувальні духовні процеси на Землі повинні розпочатися саме з України, Святої України. Це – її призначення [8].

Українська Духовна Республіка, за глибоким переконанням Олесь Бердника, повинна стати «Зоряним

Братерством Народів, Світом Любові та Радості. Адже все будується спочатку в душі, в розумі. Нам належить втілити це в зримі форми реального світу» [16].

На жаль, ідеї визначного українця так і були реалізовані. 18 березня 2003 р. через інсульт, який за останні роки лише посилювався, Олесь Бердник помер. Згідно із заповітом, похований у дворі власного будинку.

Світогляд Олесь Бердника характеризується по-різному. Більшість вважають його мрійником, філософом і фантастом. І. Гриньох називає Бердника «віруючою християнською людиною», «релігійним, чітко християнським мислителем» [9, с. 4, 12]. Разом із тим, згадуючи космогонічні елементи в творах Олесь Бердника І. Гриньох зазначає, що «хоч в образі всесвіту Бердника виразно домінує християнське вчення про виникнення всесвіту, то мимо цього в цьому образі незаперечні впливи різних релігій світу, міфів і переказів, старинних літератур і філософських систем» [9, с. 21]. Думка І. Гриньоха перегукується з образною характеристикою світогляду письменника як «духовного синтезу», яку наводить В. Барський: «Звернімось тепер до найважливішого пункту світосприймання Олесь Бердника. Мова буде про глибоке відчуття впливу Сходу, зокрема релігійно-філософських вчень стародавньої Індії: Вед, індуїзму і, особливо, буддизму та йоги, а також намагання синтезувати їх із християнством» [3, с. 21].

Висновки. Судячи з усього, саме схильність до синтезу різних духовних вчень відображає особливість світогляду Олесь Бердника. І в цьому синтезі, окрім індуїзму, буддизму, йоги, християнства, шаманізму та інших учень, особливе місце посідають також і дохристиянські вірування українців. До синтезу Олесь Бердник звертається як у художній творчості, так і під час спроб здійснити свої духовні проекти по перетворенню суспільства [19].

На нашу думку, Олесь Бердник створив власний етичний світ, який базувався на принципах «любові» та «гуманізму», яких так не вистачало йому протягом всього життя. Тому дуже актуально звучать слова Олесь Бердника в одному з інтерв'ю: «Посіємо співчуття – виростимо любов. Посіємо любов – пожнемо колосся краси. Посіємо красу – побачимо цілісний світ гармонії і братерства» [16].

Отже, Олесь Бердник – видатний духовний вчитель нашого часу. Його слід сприймати не лише як письменника-фантаста та громадського діяча, а як видатного філософа, що створив власний етичний світ, побудований на принципах «любові», які вкрай необхідні в наш складний і трагічний час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнов В. Філософія / В. Арутюнов. – К. : КНЕУ, 2001. – 221 с.
2. Афанасенко В. Філософія / В. Г. Кремень (заг. ред.). – Х. : Прапор, 2004. – 735 с.
3. Барський В. Вступне слово / В. Барський // Бердник О. Терновий вінець України. – Лондон : Українська видавнича спілка, 1985. – С. 7–22.
4. Бердник Олександр (Олесь) Павлович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://olexa.org.ua/ukr/persons/o_berdnyk.htm.
5. Бердник О. Хто має страх – недосконалий в любові / Олесь Бердник // Згода. – 1991 – 30 грудня.
6. Бердник О. Зоряний Корсар [Електронний ресурс] / Олесь Бердник. – Режим доступу : <http://fanread.ru/book/481552/>.

7. Бойченко В. П. З історії словесності Південного Прибужжя / В. П. Бойченко. – Миколаїв : ТОВ ВіД, 2005. – 72 с.
8. Віра чи пізнання? (Розмова з письменником Олесем Бердником, Провідником Української Духовної Республіки) / Вела діалог і записала М. Громова // Молодь України. – 1994. – 20 жовтня.
9. Гриньох І. Олесь Бердник. Утопіст чи харизматик на обрії другого тисячоліття християнства в Україні / І. Гриньох. – Рим : Видання богословії, 1980. – Ч. 54. – 47 с.
10. Ильинов А. Полет Звездных Журавлей [Електронний ресурс] / А. Ильинов. – Режим доступу : <http://toppe-nk.narod.ru/ai-berdnik.htm>.
11. Концепції любові у західній філософії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://e-works.com.ua/work/646_Konceptsi_lubovi_u_zahidnii_filosofii.html.
12. Котляр Ю. В. Олесь Бердник – світоч української духовності / Ю. В. Котляр, І. С. Міронова // Реабілітовані історією. Миколаївська область. – Кн. 3. – Київ – Миколаїв : Світогляд, 2007. – С. 186–188.
13. Літературознавча енциклопедія : в 2-х томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2. Літературознавча енциклопедія. – 624 с.
14. Любов. Категорія: Етика (В. О. Лозовий) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://djerelo.com/psychology/3424-49-lyubov>.
15. Метельова Т. Світотворче слово Олесь Бердника [Електронний ресурс] / Т. Метельова. – Режим доступу : <http://berdnyk.com.ua/materialy1.html>.
16. Бердник Олесь. «Человеку суждено бессмертия» / Беседа вел В. Анисимов // Комсомольское знамя (Київ). – 1990. – 4 апреля.
17. Рожнятовська О. А. Все життя шукати істину ... (До 75-річчя від дня народження О. П. Бердника (1927) / О. А. Рожнятовська // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2002. – IV кв. – С. 82–85.
18. Сковорода Г. Твори. У 2-х томах / Г. Сковорода. – К. : АН «Обереги», 1994. – Т. 2. – 450 с.
19. Українські позаконфесійні інтелектуали-рідновіри [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://berdnyk.com.ua/materials/6/>.
20. Юркевич П. Г. Вибране / П. Г. Юркевич. – К. : «Абрис», 1993. – 416 с.

Ю. В. Котляр,

ЧГУ ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна

«ЛЮБОВЬ» В ФИЛОСОФИИ ОЛЕСЯ БЕРДНИКА

Статья посвящена раскрытию сущности понятия «любви» в творчестве выдающегося украинского писателя и философа Олесь Бердника. В романе-феерии Олесь Бердника «Звездный Корсар» тема «любви» проявилась наиболее полно. На страницах романа ответ на вечный вопрос ищут казаки Запорожской Сечи XVI в., любознательные и мятежные умы XIX и XX вв., наши современники, и звездодоходцы конца XXI в., которые летят к далеким звездам на галактическом крейсере «Любовь». И не случайно, что именно «Любовь», наисветлейшее, искреннее и божественное чувство, не только поддерживает их в Дороге, но и преобразует и воскрешает для Новой Жизни в Новом Мире. Олесь Бердник – выдающийся духовный учитель нашего времени, создавший собственный нравственный мир, построенный на принципах «любви», которые необходимы в наше сложное и трагическое время.

Ключевые слова: *любовь; Олесь Бердник; философия; этика; гуманизм.*

Yu. V. Kotlyar,

Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolaiv, Ukraine

«LOVE» IN PHILOSOPHY OLES BERDNIK

The article is devoted to the disclosure of the essence of the love-concept in the works of the famous Ukrainian writer and philosopher Oles Berdnik. In Ukraine philosophy of love has its own specific national features. Developed over centuries ethnic emotional psychological type Ukrainian, in which plays huge role sensuality, preference is given to spirituality above embodiment, defines and experiences of love. In the novel extravaganza Oles Berdnik «Star Corsair» «love» theme manifested itself most fully. On the pages of the novel, the answer to the eternal question looking for the Cossacks of the Zaporozhian Sich XVI century, inquisitive and rebellious minds of the XIX and XX centuries, our contemporaries, and coreproject the end of the twenty-first century that fly to distant stars in the galactic cruiser «Love». And it is no coincidence that «Love», very bright, sincere and divine sense, not only supports them on their Journey, but also transforms and awake to a New Life in a New World. Relevant for our time the words Oles Berdnik: «Sow compassion – how love grows. Sow love – ears will reap shop. Sow the beauty we will see a whole world of harmony and brotherhood». Oles Berdnik is a prominent spiritual teacher of our time, he created his own moral world, built on the principles of «love» that are needed in these difficult and tragic time.

Key words: *love; Oles Berdnik; philosophy; ethics; humanism.*

Рецензенти: *Стадник М. М., д-р філос. наук, професор;
Гавеля В. Л., д-р філос. наук, професор.*